

Profesor H. Heimsöeth (Köln) naglasio je u svome predavanju »Životna filozofija i metafizika« kako s jedne strane životna filozofija teži za metafizikom, a kako se s druge strane današnja metafizika sve više ravna po »čovjeku« i »životu«; zadaća je današnje filozofije da sjedini životnu filozofiju sa metafizikom u obliku jedne nove ontologije, koja će u isti mah biti i statička i dinamička ontologija.

Profesor E. Rothacker (Bonn) govorio je slično kao Spranger u smislu Diltheyove škole »O biti stvaralačkoga«. Protiv Klagesove teze (»reines, schöpferisches Werden«) branio je govornik kao najvišu ideju stvaranja pojam stvaranja iz ničega (»creatio ex nihilo«).

Kako sam iz raznih izvještaja mogao vidjeti, kongres je uprkos svojoj vanrednoj savremenoj temi u mnogom pogledu razorio nade, koje su u njega bili polagali sami učesnici njegovi. Ali i ostali zainteresovani krugovi su razočarani. Jedni smatraju pogreškom, što je kongres obzirom na konkretni uspjeh odveć bio uvjetovan ličnim učešćem Klagesa, koji u zadnji čas »nije došao«. Drugi se opet tuže, da je i sam nivo diskusije protiv očekivanja bio katkad nedoličan i za filozofiju porazan.

Ne može se još reći da li ili u kojoj mjeri je ovaj kongres Njemačkog filozofskog društva polučio svoju svrhu. To će se tek pokazati na njegovim plodovima. Ako je njegov neuspjeh doista tako zamašan, kako nam se danas na osnovi samoga toka kongresa mora činiti, onda je to bez sumnje velika šteta, koju mora iskreno žaliti svaki onaj koji traži istinu.

Marija majka Isusova u Sv. Pismu.

Prikaz knjige: **Franz Michael Willam: Das Leben Marias, der Mutter Jesu**, Wien 1936, str. X. + 587, Herder.

Nikola Žuvić.

Nedavno je izišao Franz Michael Willam-ov, *Das Leben Jesu im Lande und Volke Israel*, koji je već preveden na devet svjetskih jezika, a drugi se prijevodi pripravlja. Tim sam djelom upoznao čitaoc B. S. pred dvije godine (Bogoslovska Smotra XXII. (1934), 407). Pred par je mjeseci izašlo gornje djelo. Obadviye su knjige naučni rezultati Willamova godišnjeg boravka u Palestini godine 1929., studija svetog teksta i židovske arheologije.

Marija je predmet, koji se obrađivao s najrazličnijih stajališta. Tako: Marija u slikarstvu, kiparstvu, u lijepoj književnosti, u legendama i dr. Svaki bi od tih pogleda htio obuhvatiti sve ostale i reći svoju, koja bi imala biti konačna i za njih. Nije uspje-

lo, niti može uspjeti. Samo se s jednog stanovišta mogu podati načela, koja mora poštivati sva ostala stanovišta. Ne treba ni spominjati, a još manje dokazivati, da se pod tim stanovištem prikazuje Marija prema prikazu Bogom nadahnutih pisaca u sv. Pismu.

Knjiga je Willamova u tekstu ukrašena s mnogo lijepih fotografskih kopija iz današnjeg društvenog života u Palestini. Njima ilustrira mnoge opise. Svrhu slika i njihov sadržaj — na svakoj je kopiji po jedna ili dvije slike — pisac opisuje i tumači na paralelnoj stranici prema kopijama. Posljednje ne numerira. Ali zato ipak numerira opise samih slika, čim dokazuje, da su one sastavni dio teksta. Willamovo me djelo potsjeća na knjigu dra Haefeli, *Ein Jahr im heiligen Land*, Luzern 1924. Haefeli je u svojim fotografijama življi, u opisima palestinskog života kritičniji, naučniji i izbirljiviji prema cilju, koji je sebi postavio, ali Willam je svakako topliji. Naslovna je slika u živim (žarkim) istočnjačkim bojama: *Betende Maria* od Dürera. Papir je fin, lagan; knjiga uvezana u prvoklasno specijalno platno, omotni je papir ilustriran u više boja.

Sadržaj je podijeljen na osam ostsjeka. Prvi ima tri poglavlja i više subdistinkcija s vlastitim naslovima; taj način slijedi i u ostalim ostsjecima. Na koncu dodaje registar navedenih biblijskih mjesta, osobni i stvarni. Autor je upotrijebio sva vrela, koja su na dohvatu, kad je pisao život Isusov. Na temelju ovih i jednakom metodom nastavio je život Marijin. On vodi računa o tom, da život Marijin uvijek ostaje životom jedne žene, koja se na istoku u javnom životu ne pojavljuje ili pak vrlo rijetko. Život žena odvija se u tišini doma, u krugu obitelji i najbliže rodbine. Pače nije žena doprla niti do toga, da se broji.¹⁾ Život se Marijin odvio u tišini, nije zauzimala vidnih položaja u javnosti. Uza sve to je ipak život za javnost.

Ima više Marijinih životopisa. Različna im je vrijednost; svi nikako da bi zadovoljavali. Izgleda čak, da većina tih spisa umanjuje, oslabljuje njezinu pojavu. Po sebi se nameće pitanje, kako da se vjernicima predoči život Marijin. Reklamni listak Willamove nove knjige donosi, da je sv. Terezija od Djeteta Isusa razgovarala u svojoj zadnoj bolesti o tom predmetu s jednom od svojih samostanskih susestara. Njezino je mišljenje, da treba život Marijin prikazati kao život, koji se zbilja proživljuje, kako nam daje evanđelje da ga promatramo. Jednostavni život, gdje je ona živjela kreposno a tiho po vjeri, u punoj milosti, oslobođena od istočnog grijeha et fomite peccati, jer se ljaga ovoga nije nje dotaknula. Živjela je kao većina židovskih žena i ujedno kao Majka Isusova, Majka Božja. Jednostavno, a ispravno rečeno, ali nije tako jednostavno shvatiti, da možemo prema tomu raditi.

I.

Dok vanjsko lice, vanjske doživljaje, veće ili manje poznavanje istoka uopće, a Palestine napose, upotrebljavaju pisci dosta spretno u svojim knjigama, pa i kod prikazivanja Marijina života, nijesu jednake sreće ni spretnosti u opisu onoga pravoga Marijina života, koji je ona kao lice, kao Bezgrješna Majka Spasiteljeva proživljavala. Ove se točke bitne u Marijinu životu, i ne dotaknu neki pisci kad govore o krepostima, životu po vjeri jedne među židovskim ženama, pa bilo to i u superlativu. Jer to nije specificum Marijina života. Naprotiv težimo za onim individualnim životom Bezgrješne Majke Isusove.

O Mariji se mnogo i propovijeda. Jednako propovijednički pisci rado pišu govore o Mariji. Većina je tih izgovorenih i pisanih propovijedi malo dobra, s razloga, što lagano nastupaju u predmetu, za koji vele najdublji sveti mislioci, da im je najteže propovijedati i o njemu pisati. I nije to bez razloga rečeno, a još je manje pretjerano. Historijski je o Mariji zapisano vrlo malo. Lako će govoriti, zadovoljiti sebe i svojoj fantaziji, možda i fantastičnosti, kao i lakovjernim slušaocima, onaj, tko bude nabrajao nebrojene primjere, pa i poganskog porijekla, sredovječne legende i nevjerovatna »čudesa«, koja će ozbiljne slušaoce više odbiti nego potaknuti na pobožnost prema Mariji. Ali sve to nije iz života Marijina, tim se ne propovijeda Marija.

Istina, postoji mnogo tako zvanih agrafa iz života Isusova i Marijina. Navode se ne samo riječi nego i djela iz njihova života. Ali to nam je sve zabilježila već najranija tradicija; promatraju se kao sastavni dio. Nije međutim jednako s onim stvarima, koje se pripovijedaju, a nastale su u nama bližim vijekovima. Mogu biti lijepe stvari, mogu u nama pobuđivati lijepa i pobožna čuvstva, ali nijesu historijski istinite stvari. Ne mogu biti teologijskim dokazima kao ni predmetom teologijskog govora, kakav samo može i mora biti govor o Mariji.

Biblija je sama ili tumačena po predaji sv. Crkve vrelo propovijedanja, naučavanja i pisanja o Mariji. Skroman je biblijski Marijanski prikaz. Tako o njezinom djetinjstvu nema ni riječi. Prve vijesti o njoj daje nam sv. Luka kod navještanja: razgovor s anđelom i pristanak da bude Majkom Sina Božjega (Lk 1,26—38); pohod Elizabete; posebna Marijina pjesma kod susretaja s rodakinjom, koju je doslovce zapisao isti sveti evanđelista: Magnificat. Ostala je u kući Zaharijinov tri mjeseca, povratila se u Nazaret; sve je to izraženo kratko i sve bez ijedne Marijine riječi (Lk 1,39—56). Josip, njezin zaručnik, opazi na njoj znakove materinstva; jer je pravedan bio, nije ju htio po zakonu prijaviti, nego ju je nakanio potajno napustiti. Anđeo ga pouči o tajni da je Djevica začela po Duhu Svetomu. Josip je odlikovan od Boga, određen za hranitelja; postaviti će Djetetu ime, označiti time bit njegovu, cilj Utjelovljenja: Isus-Spa-

sitelj naroda od grijeha (Mt 1,18). Marija putuje u Betlehem u pratnji Josipovoj i rodi Sina Jedinorođenca (Lk 2,5—7); pastiri nađu Dijete u jaslama, kamo Ga položi Djevica, i uza Nj Mariju i Josipa (Lk. 2, 16). Pripovijedali su im sve što su te noći vidjeli i čuli. Divili su se, a za Mariju kaže evanđelista: *Maria autem conservabat omnia verba haec, conferens in corde suo* (Lk 2, 19). Kod prikazanja u hramu Marija je bez riječi, dok su njoj upravljene samo proročke riječi starca Simeona, da postaje ženom boli i tihog trpljenja (Lk 2,34). Mudraci s istoka je nađu s Djetetom u kući u Betlehemu (Mt 2.11); s njima bježi Josip u Egipat pred Herodom, a vraćaju se u Nazaret istom po smrti Herodovoj i tamo borave (Mt 2,13—23). O Mariji govori sv. Luka prilikom prvog Isusovoga hodačašća u Jeruzalem, gdje dvanajstgodišnji Dječak ostaje i gdje ga nalaze u hramu nakon tri dana traženja. Evanđelista je zabilježio Marijine riječi: *Fili, quid fecisti nobis sic? ecce pater tuus et ego dolentes quaerebamus te.* I ponovno dalje veli sv. Luka: *Et mater eius conservabat omnia verba haec in corde suo* (Lk 2, 48. 51.). Isus provodi tih život u Nazaretu s Marijom, koja će jednako nastaviti i onda, kad Isus javno nastupi u svojim tridesetim godinama. U Kanu na svadbu pozvana je majka Isusova i Isus s učenicima. Jedine riječi u javnom životu Isusovu, koje je Marija izgovorila ujedno su zadnje, koje su nam zabilježili evanđeliste: zagovor siromašnih mladenaca: *Vinum non habent* (Iv. 2, 3). Pojavljuje se još jednom, kad je s rodbinom Isusa tražila u brizi za njim (Mt 12, 46—50; Mk 8, 19—21). Sv. Luka navodi, kako je neka žena iz puka radi djela, što ih je činio Isus, hvalila Majku njegovu (Lk 11, 27—28), dok nam je Ivan ne prikaže kao Suspasiteljicu svijeta pod križem Isusovim, gdje prima Ivana za Sina, a Ivan nju za majku (Iv 19. 26). I napokon ugledamo Mariju još jednom, gdje je s apostolima, ženama i rođacima združena u molitvi u dvorani zadnje večere iza Isusova uzašašća na nebo (Dj Ap 1, 14). Ovo je sve, što je Duh Sveti dao zapisati o Mariji. Ona ulazi na pozornicu svijeta, po mišljenju mnogih, dok moli i dok je poslanik Božji pozdravlja: *Zdravo milosti puna.* Zastor pada kad Marija moli milosti za svetu Crkvu u zajednici s poslanicima svog Sina — apostolima. U tišini milosti i molitve počinje po Objavi Marijin život, jednako se tako i svršava.

II.

Willam prije svakog otsjeka iznosi sve potrebno iz arheologije, da to kasnije upotrebi, kad tumači dotična mjesta. Bavi se i kulturnom historijom izabranog naroda, kao i onoga doba oko početka kršćanstva. Pomoću ovih arheologijsko-historijskih činjenica mnoga stvar postaje jasnijom. Neke stvari ipak izgledaju previše retorski nategnute, kao kod propovjednika, koji za sve svoje tvrdnje nalaze pokriće u tipovima i drugim zakonskim odredbama Staroga Zavjeta, koje prema tomu ne bi nikada imale direktnoga

literarnog značenja. Tako kad govori Die Gelübde im Alten Bunde (str. 18 sl.), autor pokušava harmonijski odgovoriti na poteškoću, kako je Marija položila zavjet djevičanstva i htjela ga održati, premda se zaručila s Josipom (str. 24. 26 sl.). Nije baš jednostavna i lagana stvar protumačiti dvije genealogije (Mt 1, 1—14. i Lk 3, 23—38), a što Willamu ne izgleda teško (str. 32—43). Užitek je opet ući s piscem u tišinu nazaretske kućice i prisustvovati prizoru navještenja, slušati glasove i razgovor nebeskih bića: anđela i Marije; to znači slijediti život Marijin. Pred nama stoji Milosti puna, sva sveta, sva čista i djevičanska, žudi za Gospodinom. smatra se nedostojnom, ali vječno pripravna na službu Bogu (str. 80. sl.). Tako je zorno promatramo na putu u Judejske gore i slušamo s drugim i punim razumijevanjem, na prvom i pravom vrelu Magnificat, ali bez varijanti i pisarskih bilježaka (str. 98 sl.). Mozaični dragocjeni kamenčići Staroga Zavjeta, skladno združeni, postali su primjerom najuzvišenijega i najproduhovljenijega života. Nameće se po sebi misao, kako je Marija slušala po subotama sv. Pismo, čitala ga, da su joj ne samo nauk, misli, nego i riječi, biblijski izričaji postali svojinom. Spontano ih izriče i hvali Boga Božjim riječima!

Willam se u svemu drži teksta i njegovi su zaključci plod pozitivnog studija. Čudno je, kako rješava kompleksno pitanje putovanja u Betlehem na popis u teško vrijeme za Mariju; pita se: kako to, da ne nalaze nigdje u Betlehemu stana, dok su se bez sumnje toliki drugi ukonačili? Pisac misli, da je sveti par u Betlehemu tražio konačište najprije kod rodbine, da ih tkogod primi. Usprkos poslovičnog gostoprimstva na istoku, premda je postojala rodbinska i prijateljska veza, oni su ipak bili svuda odbijeni. Bit će, da su među rođacima vladali nategnuti odnosi; rodbina naime nije bila sporazumna sa zaručama Marije i Josipa (str. 129 sl.).

Prvi susret Marije s Isusom, iza kako ga je Ivan nazvao Božjim Janjetom — žrtvom za grijehe — bio je u Kani. Nikakvog svjetla ne unosi, pače previše osebujno tumači pisac riječi, koje je Isus upravio Mariji i koje nejednako tumači sva tradicija: Quid mihi et tibi mulier? Iza riječi: Nondum venit hora mea drži pisac, što nikako ne uvjerava, da je Marija morala shvatiti, da se radi o tajni, koja dijeli sada nju od Božanskog joj Sina. Marija je poslušala. Za nju je tim prestao onaj zajednički život u kući sa Sinom, koji je bio njezinom srećom i trajao oko trideset godina. Isus je od toga časa pripadao učenicima i narodu, a ona je ostala u pozadini, da radi za svog Sina, kako to On hoće. Vječno je pripravna, da čim dođe njegov čas »stupi i ona na stranu Gospodnju kao službenica njegova (str. 373—387, 409—427). — Marija dvaput nazivlje Isusa: sinko (Lk 2, 48; b e f² Sv. Efrem u Iv 2, 3), Isus njoj isto dvaput: ženo (Iv 2, 4; 19, 26). Majka je u Betlehemu i Nazaretu, dok kod javnih nastupa, izvan kuće, postaje ženom-učenicom, jednom od sljedbenica. Tim više, kad se prije i sama nazvala Božjom službenicom (str. 363 sl. i 572 sl.).

Držim, da ne ću pogriješiti, kad rekнем, da karakteristika Willamova života Marijina nije u navedenim točkama, premda su one historijska okosnica čitavog djela. Willam je realan, meditira discursive i rezonira na temelju teksta; meditira i affective na istoj bazi. Samo tako je mogao proniknuti u tajinstveni život Marijin, koji nije drugo nego jedna trajna meditacija-molitva. Izgovarala je Marija molitve Bogu; molila i hvalila Ga, ali njegovim jezikom. Psalmi su službeni i privatni molitvenik i pjesmarica izraelskog naroda; puni tajna, opetovali su trajno i narodu pred oči postavljali dobročinstva, koja mu je Bog posebno iskazao kao svom narodu. Psalmi narod pobuđuju na zahvalnost, bude i podržavaju vjeru u budućeg Mesiju. Pokornički pobuđuju na pokoru, dok alelujatski sjećaju narod slave, pobuđuju veselje i revnovanje oko hrama u Jeruzalemu. Marija je ove psalme molila u obitelji i opetovala, kako je čula o blagdanima u Jeruzalemu. Zato Willam i govori o ulozki psalama kod raznih zgoda Marijina života: kod navještenja (str. 54 sl.), u sakrivenom životu Isusovu u Nazaretu (str. 267 sl.), na putu trpljenja njezinog Sina (str. 439 sl.), poslije uskrsnuća (str. 548 sl.) i drugdje.

Plod je stvarne meditacije poglavlje: Marija za vrijeme javnog Isusovog djelovanja, pa kao neke vrsti scholion drugo pod naslovom: Napredak Marijin u vjeri (str. 371 sl.). Samo spreman i spretan teolog može tako govoriti kako govori W. u poglavlju: Maria und das Geheimnis der ewigen Gottessohnschaft Jesu (str. 413 sl.), gdje majstorski analizira teški Isusov govor kod Ivana prilikom blagdana Iv 7, 1—13. 14—53, pa dalje 8, 12—59. Sjajnu cjelinu čini ono s drugim jednim mjestom: Marias mütterliches Zeugnis für die Gottessohnschaft Jesu (str. 541 sl.). Marijin je pogled jasan na Kristovo kraljevstvo, koje će trajati u vijeke (str. 422 sl.).

Marijin život započinje kod navještenja po anđelu; prestaje kod nastupa anđela čuvara i navjestitelja nauke njezinog Sina. Nikakva legenda nema mjesta o prestanku Marijina života. Drugim se načinima objave povjesničar-publicist ne bavi (str. 555—563). Iza opisa Marijina preminuća slijedi meditacija o susretu njezinom s Isusom u nebu i zaključak knjige s poglavljem: Die letzten biblischen und die ersten kirchlichen Hinweise auf Maria als die Mutter des Erlösers (str. 568—578), gdje najprije navodi Otkr 12, 1—12 i pravi paralelu s 1 Mojs 3, 15 radi zajedničkih elemenata: žena, porod i zmija, za zaključuje na isti objekt; u tomu se baš ne slažu svi egzegete, Može nam se i ovo svidati, pače mogli bi naći pokriće za to tumačenje Otkr. 12, 1—12 i kod klasičkih tumača i u liturgiji (blagdan prikazanja Bezgriješne — Gospa Lurdská, 11. veljače responsorij i Capitulum), ali prvo je dogmatizirano, za drugo do danas većina egzegeta misli, da se u liturgiji za Otkr 12, 1 sl. ne radi o biblijskom značenju nego je to akomodacija. Zatim donosi svjedočanstva apostolskih otaca sv. Ignacija, Justina, Poli-

karpa, Ireneja, pa Tertulijana i drugih o Božjem Materinstvu Marijinom. Sav ondašnji svijet zvao ju je odmah iz početka Djevicom, Majkom Božjom, svojom Gospodom i Kraljicom; zato lijepo zaključuje Willam svoje djelo molitvom Crkve: *Salve Regina* o clemens, o pia, o dulcis Virgo Maria!

Površnom će se čitaocu učiniti ovo djelo slabijim nego *Das Leben Jesu*. Upućujem na ono, što sam govorio o specifičnosti Marijina života, koji je tišina, povučenost, molitva, razmišljanje i zaronjenje u Bogu uz vrlo malo javnog nastupanja. Pred nama je djelo, gdje su majstorski, kistom riječi, složene boje, što nam prikazuju Marijinu pojavu u povjesti i teologiji.

† Henrik Schaaf S. J.

Dr. Vilim Keilbach.

Naglo i neočekivano preminuo je u Rimu isusovac o. H. Schaaf, profesor filozofije na Papinskom gregorijanskom univerzitetu, dok je na njegovom radnom stolu ležalo otvoreno jedno Hegelovo djelo. Tko je o. Schaafa imao za profesora i tko ga je u školskim disputacijama vidio i čuo »napadati« braniocem skolastičkih teza, taj će znati da je o. Schaaf usred najmilijeg svog rada morao ostaviti filozofiju i život. Proučavanje moderne njemačke filozofije, to je bila životna zadaća kojoj je o. Schaaf bio posvetio najveću pažnju od prvih dana svog naučnog rada.

O. Schaaf (1860.—1936.) svršio je kao klerik kölnske nadbiskupije i pitomac Germanikuma filozofski i bogoslovski fakultet na Papinskom gregorijanskom univerzitetu u Rimu. Odmah poslije svršenih nauka (1887), stupio je u Družbu Isusovu. Odreden za naučnu karijeru počeo je već 1891. godine sa predavanjima iz filozofije. Kao profesor filozofije bio je namješten na isusovačkim učilištima u Tarnopolu (1891.—1895.), Valkenburgu (1895.—1899.) i u Prairie du Chien (Amerika, 1899.—1900.) a od 1900. godine na Papinskom gregorijanskom univerzitetu u Rimu, gdje je ostao sve do svoje smrti. Više godina bio je i dekan filozofskog fakulteta.

Širokoj znanstvenoj javnosti o. Schaaf nije toliko poznat koliko bi odgovaralo veličini njegovog duha i opsegu njegovog rada. Osim nekoliko manjih članaka i prinosa nije ništa objelodanio. Sva njegova djela, dijelom štampana dijelom litografirana, nose opasku: *Ad usum privatum auditorum Universitatis Gregorianae*.

Štampana djela: *Institutiones theologiae naturalis*, 541 pag., Romae 1906; *Institutiones cosmologiae*, 434 (odnosno 448) pag., Romae 1907 (ovo djelo je iste godine dvaput štampano: Romae et Prati); *Institutiones psychologicae*, 191 pag., Romae 1909.